

# La Verge de Meritxell és negra?

La Mare de Déu de Meritxell, venerada al seu santuari de la parròquia andorrana de Canillo, pertany, segons l'estudiós Carles Tomàs, al grup de les "marededéus negres", i l'antiga imatge romànica del segle XII, desapareguda arran d'un incendi el 1972, podria haver amagat un color bru o negre sota les carnadures rosa pàl·lid amb què se la recorda.

“**T**otes les condicions que concorren en la imatge ens confirmen la seva pertinença al grup de les

marededéus negres. Malauradament, la talla primitiva va desaparèixer en l'incendi de l'any 1972, i això ens priva de confirmar la nostra teoria.” Amb aquestes paraules, l'estudiós de la iconografia religiosa Carles Tomàs i Casals acabava la setmana passada a Andorra una conferència en la qual va exposar, amb arguments històrics i teològics, que la imatge de la patrona de les Valls andorranes s'inscriu en la categoria de les anomenades marededéus negres, els primers exemplars de les quals es remunten a l'alta edat mitjana i que van florir a centenars a tot Europa durant els segles XII i XIII.

Segons l'estudiós, les marededéus negres són un tipus d'imatge fabricada majorment per tallistes cistercencs a la baixa edat mitjana, que es caracteritza físicament pel seu posat hieràtic sobre un setial sense respatller o amb un respatller curt anomenat “càtedra”, i amb l'infant assegut a la falda de la mare i no sobre els genolls —ja que les cames estan una mica separades—, en una al·legoria de la presentació del fill a Déu. Al costat d'aquests trets físics, es caracteritzen per haver estat llegendàriament trobades en un indret ric en forces tel·lúriques com l'aigua o la pedra i ric també en humus, i, en molts casos, perquè es troben en el curs dels antics camins de Sant Jaume.

Carles Tomàs va exposar les múltiples

teories existents sobre el perquè del color negre, assenyalant que en primer lloc serien deutores de l'expressió del Càntic dels Càntics, referit a la mare del futur Messies, “sóc negra, però bonica”, un vers universalment conegut per la cristiandat gràcies a la popularitat del motet medieval en llatí “Nigra sum, sed formosa”. El color negre s'equipararia a la humilitat, tal com hauria assenyalat sant Bernat de Claravalls, fundador de l'orde del Cister i divulgador del culte a la Verge en general i a les Verges negres en particular. El mateix Bernat havia nascut al castell de Fontaines, a la rodalia de Dijon, un lloc que tenia la seva pròpia Verge negra, i ell mateix de jove va atribuir la seva vocació fundadora al fet haver estat beneït per tres gotes de llet eixides de la sina de la Verge negra del poble proper de Châtillon.

**Un culte antic.** Però el culte a les marededéus negres seria deutor també d'una altra idea, la de la mare-terra i la mare-dona com a símbols paral·lels de fecunditat i de vida, comuns des de l'antiguitat a moltes civilitzacions. En aquesta perspectiva, les verges negres que el Cister va popularitzar, però que ja existien en la iconografia cristiana des de segles enrere, serien, doncs, també deutores de les antigues deesses de la fecunditat, com les dels antics pobles celtas, o Isis, Dèmetre de Figàlia o la Diana —d'Efes. “També és un tret comú en el llegendari de les marededéus negres la seva reputació miraculosa d'atorgar la

**El culte a les marededéus negres és deutor de la de la mare-terra i la mare-dona, símbols de fecunditat i vida**

fecunditat”, va assenyalar l'estudiós Carles Tomàs.

Però el conferenciant andorrà va voler deixar clar que la marededéu negra és “una construcció teològica i simbòlica, la manifestació d'un pensament filosòfic”, i que, per tant, la negritud de la talla és un concepte que no es tradueix necessàriament en el color de les carnadesures de la imatge. Hi ha, doncs, marededéus negres de carnadura negra i marededéus negres de diverses tonalitats fosques o clares. Seria aquest darrer el cas, segons assenyala Carles Tomàs, de la Mare de Déu de Montserrat, que s'ha descobert inicialment blanca però que no va ser pintada de negre en va, sinó en funció del concepte teològic, i també de la de Núria, d'un to fosc entre el blanc i el negre i, com la patrona de Catalunya, dotada de tots els requisits físics i simbòlics de les marededéus negres.

De la mateixa manera, la de Meritxell, per la seva datació al segle XII, pel seu posat hieràtic, per les condicions del lloc on es venera, pel fet de ser una marededéu trobada i pels altres atributs del seu llegendari, s'inscriu de ple, segons Carles Tomàs, en el grup de les marededéus negres.

**Incògnita indesxifrabla.** L'antiga imatge de Meritxell va desaparèixer arran de l'incendi de l'antic santuari la nit del 8 al 9 de setembre de 1972. No se'n va trobar ni el més petit rastre —ni el gros clau interior de ferro que sol arborar les talles romàniques—, cosa que ha donat ales a la creença generalitzada que l'incendi va ser provocat amb la intenció de robar la imatge. Sigui com sigui, la imatge va desaparèixer en aquell incident i la que avui es venera en el nou santuari dissenyat per Ricard Bofill és una rèplica tallada el 1976 per l'escultor andorrà Sergi Mas. No és possible, doncs, ara per ara, intentar aclarir la incògnita de si sota les carnadesures rosa pàl·lid amb què se la recorda, i que reproduceix fidelment la imatge actual, existia una originària capa bruna o negra.

Mossèn Ramon Rossell, rector de Canillo i guardià del santuari, declara a EL TEMPS que, en cas de tenir a l'abast l'antiga imatge, ell no seria partidari de

furgar-hi per descobrir el possible secret, ja que “la imatge respon simbòlicament a una devoció, i el seu valor recau precisament en la forma i el color amb què tanta gent l'ha coneguda durant segles”. El rector afegeix que la Mare de Déu de Meritxell és coneguda popularment com la Mare de Déu dels Esclops, per la mena de calçat que presenta la imatge, i que aquest pot ser, més que no el color, el signe més clar de la “negritud” conceptual que va exposar Carles Tomàs: un símbol “de la dona de la terra, de la mare secularment humil d'aquestes valls andorranes”.

Les marededéus negres es troben abundantment presents a tot Europa: a Alemanya (Colònia, Altoeting, Maria Zell), als Països Baixos (Dinant, Lovaina, Hal), a Croàcia (Maria Bistrica), a Hongria (Szekes, Fejervar, Gior), a Itàlia (Foggia, Loreto, Oropa, Roma), a Suïssa (Eunsiedeln), a Àustria (Mariazell), a Txèquia (Praga), a Rússia (Nostra Senyora de Kazan i totes les icones negres), a Polònia (Czestochowa), a Grècia (icones d'Athos, Kukuze-lisa, Portaitisa al monestir d'Iviron). “A França, a Catalunya i a la resta de la península Ibèrica és on les verges negres abunden més”, explica Carles Tomàs. “Les més properes a nosaltres es troben a Llemotges, Rocamadour, Tolosa de Llenguadoc, i, al Pirineu català, als Banyes d'Amèlia, Cuixà, Dorres, Er, Eina, Font-romeu, Prats de Molló, a la resta de Catalunya a Montserrat, Gerri de la Sal, Núria, Sarroca, Castelldefels, Passanant, Mogrony, Bastanist, Gresollet, Olot, i a Espanya a Roncesvalles, Guadalupe, Càceres i molts llocs més, entre els quals la que es venera al santuari de Torreciudad, a Aragó, seu espiritual de l'Opus Dei”.

Algunes d'aquestes són negres com el carbó; d'altres acusen totes les gradacions des del bru pujat fins al rosat clar. D'altres, encara, han vist alterat el color original en el decurs dels segles. Totes, segons l'estudiós andorrà, pertanyen a una mateixa categoria simbòlica, “la que equipara la Mare de Déu amb la mare-terra i la mare-dona, símbol de fecunditat material i espiritual”.

Àlvar Valls



A dalt, la imatge antiga, que va desaparèixer, i a sota, l'actual, rèplica tallada el 1976 per l'escultor andorrà Sergi Mas. Sobre aquestes línies, l'historiador Carles Tomàs.